

9 . La Guerra de Successió

9.1 Imperi busca rei

En els últims anys del regnat de Carles II, les potències europees van anar prenent posicions davant el problema successori que es preveia. Malgrat la decadència, la monarquia hispànica continuava essent una potència important, amb presència a Europa i a Amèrica. La mort del candidat millor situat, Josep Ferran de Baviera (1699), va reduir a dos els possibles successors: Felip d'Anjou (nét de Lluís XIV) i l'arxiduc Carles d'Habsburg (fill segon de Leopold I d'Àustria). El testament va afavorir Felip, que, el 1701, va entrar a Madrid i va ser proclamat rei (Felip V), iniciant la dinastia dels Borbons. Alguns estats europeus van formar la Gran Aliança de La Haia i van començar la Guerra de Successió en favor de l'arxiduc, que va ser proclamat rei d'Espanya (Carles III) a Viena el 1703.

Gran Aliança de La Haia. Tractat signat per Àustria, les Províncies Unides i Anglaterra el 7 de setembre de 1701 a favor dels drets dinàstics de Carles d'Àustria i contra la casa de Borbó. Va declarar la guerra a Lluís XIV el 1702. El 1703 s'hi van adherir Portugal i Savoia.

La Guerra de Successió en el pla europeu. Fins al 1711, la guerra va ser favorable, a Europa, a la Gran Aliança de La Haia. Les tropes franceses van ser derrotades a Torí (1706), mentre els aliats conquerien Gibraltar (1704), Flandes i Milà (1706), Nàpols (1707), Sardenya i Menorca (1708) i penetraven a França (1708–1709). Aquell any Lluís XIV va demanar la pau.

9 . La Guerra de Successió

9.2 Una operació de imatge inútil

En un context de guerra internacional, Felip V va convocar la cort a Barcelona el 1701. El nou rei hi va jurar les constitucions i va fer importants concessions, com l'establiment d'un port franc a Barcelona, el dret a participar a la carrera d'Índies, l'edició d'una compilació actualitzada de les Constitucions de Catalunya i la creació del Tribunal de Contrafaccions. Malgrat això, arreu es va estendre, de manera clandestina, un ampli corrent de simpatia cap a Carles III. Els vigatans recollien el sentiment antifrancès gestat en els últims decennis, la por a l'absolutisme borbònic, el rebuig al tarannà autoritari del lloctinent Velasco i, alhora, el desig d'incidir en la monarquia hispànica, atiat per l'expansió econòmica de Catalunya i la decadència crònica de Castella.

Carrera d'Índies. Durant els segles XVI–XVIII, concepte emprat, en un sentit genèric, per referir-se a totes les rutes comercials extraeuropees. Pel que fa als regnes hispànics, el concepte abastava bàsicament les carreres d'Amèrica, Àfrica i Filipines.

Compilació de les Constitucions. Aplec de les Constitucions i Capítols de Cort aprovats en la Cort general de Catalunya. Van ser compilats i editats en tres ocasions: el 1495, el 1588–89 i el 1704. Van constituir el fonament jurídic del Principat, tant en el dret públic com en el dret privat, fins al Decret de Nova Planta (1716).

Port franc de Barcelona. Port que gaudeix de determinades exempcions de drets de duana. Va ser una reivindicació de Barcelona durant els segles XVI i XVII, efímerament reconeguda per les corts de 1701–1702 (sota Felip V) i 1705–1706 (sota l'arxiduc Carles, Carles III).

Tribunal de Contrafaccions. Organisme de representació paritària del rei i els braços, encarregat de resoldre les reclamacions per actes contraris a les Constitucions realitzats per funcionaris reials. Creat a la cort de

1701–1702, i ratificat amb lleugers matisos a la de 1705–1706, assumia una atribució que fins aleshores havia pertangut a l'Audiència Reial.

9 . La Guerra de Successió

9.3 Catalunya pren partit

El 20 de juny de 1705, Catalunya i Anglaterra van signar el pacte de Gènova. En representació dels vigatans i, per extensió, del Principat, van firmar Antoni de Peguera i Domènec Perera. Per aquest pacte, el govern anglès es comprometia a desembarcar 10.000 homes a Catalunya i a lliurar-li 12.000 fusells, a canvi del suport català a l'arxiduc Carles d'Àustria. A més, garantia el manteniment de les Constitucions, fins i tot si la Gran Aliança de La Haia perdia la guerra. Aquest pacte va provocar el decantament definitiu del país a favor de Carles. L'octubre de 1705, el desembarcament d'una flota aliada i la revolta generalitzada van permetre l'ocupació de Barcelona. El 7 de novembre l'arxiduc hi entrava com a Carles III. La Guerra de Successió esdevenia també una guerra civil.

Gran Aliança de La Haia. Tractat signat per Àustria, les Províncies Unides i Anglaterra el 7 de setembre de 1701 a favor dels drets dinàstics de Carles d'Àustria i contra la casa de Borbó. Va declarar la guerra a Lluís XIV el 1702. El 1703 s'hi van adherir Portugal i Savoia.

La representació dels ambaixadors. Antoni de Peguera i d'Aimeric i Domènec Perera van ser elegits en una reunió celebrada a la capella de Sant Sebastià, de Santa Eulàlia de Riuprimer, el 17 de maig de 1705, i duien poders signats per vuit prohoms vigatans, entre els quals cal esmentar Bac de Roda i Josep de Moragues.

9 . La Guerra de Successió

9.4 Vigatans contra botiflers

D'ençà del 7 de novembre de 1705, Barcelona va esdevenir la cort de Carles III. Si bé el moviment vigatà havia assolit l'èxit arreu de Catalunya, en uns pocs municipis les autoritats locals van prendre actituds adverses (botiflers). La revolta es va estendre als regnes d'Aragó i de València, on va produir-se una escissió social entre maulets i botiflers. La ciutat de València va sumar-s'hi el 16 de desembre. El monarca va convocar la Cort general de 1705–1706. Superat un primer atac borbònic contra Barcelona (abril–maig de 1706), la ciutat va conèixer l'esplendor de la cort. El 1708, en ocasió de la boda de Carles amb Elisabet de Brunsvic–Wolfenbüttel, s'hi van fer les primeres representacions d'òpera. Carles III va abandonar Barcelona el 1711, en esdevenir emperador d'Àustria.

Orígens de l'òpera a Catalunya. Carles III, aficionat a l'òpera, va introduir aquest gènere a Catalunya. La primera òpera representada a Barcelona, al saló de la Llotja, en ocasió de les noces del rei amb Elisabet de Brunsvic–Wolfenbüttel, va ser 'Il piú bel nome', d'Antonio Caldara.

9 . La Guerra de Successió

9.5 La cort dels miracles

Convocada per Carles III, la cort va celebrar-se a la Casa dels Diputats de Barcelona des del 5 de desembre de 1705 fins al 31 de març de 1706. Carles III va ser proclamat solemnement comte de Barcelona i va jurar les Constitucions. El monarca va confirmar les concessions fetes per Felip V a la cort general de 1701–1702, com l'establiment d'un port franc a Barcelona, el dret a participar a la carrera d'Índies, l'edició d'una compilació de les Constitucions de Catalunya i la creació del Tribunal de Contrafaccions. A més, va distribuir un gran nombre de títols i honors, amb l'objectiu d'afalagar l'elit de Catalunya. Paral·lelament a les institucions catalanes, Carles III va crear altres institucions de govern, com la Junta de Cavallers, la Junta d'Estat i la Junta

Eclesiàstica.

Port franc de Barcelona. Port que gaudeix de determinades exempcions de drets de duana. Va ser una reivindicació de Barcelona durant els segles XVI i XVII, efímerament reconeguda per les corts de 1701–1702 (sota Felip V) i 1705–1706 (sota l'arxiduc Carles, Carles III).

Compilació de les Constitucions. Aplec de les Constitucions i Capítols de Cort aprovats en la Cort general de Catalunya. Van ser compilats i editats en tres ocasions: el 1495, el 1588–89 i el 1704. Van constituir el fonament jurídic del Principat, tant en el dret públic com en el dret privat, fins al Decret de Nova Planta (1716).

Carrera d'Índies. Durant els segles XVI–XVIII, concepte utilitzat, en un sentit genèric, per referir-se a totes les rutes comercials extraeuropees. Pel que fa als regnes hispànics, el concepte abastava bàsicament les carreres d'Amèrica, Àfrica i Filipines.

Tribunal de Contrafaccions. Organisme de representació paritària del rei i els braços, encarregat de resoldre les reclamacions per actes contraris a les Constitucions realitzats per funcionaris reials. Creat a la cort de 1701–1702, i ratificat amb lleugers matisos a la de 1705–1706, assumia una atribució que fins llavors havia pertangut a l'Audiència Reial.

9 . La Guerra de Successió

9.6 Un bitllet d'anada i tornada

Després del trencament del setge de Barcelona (abril–maig de 1706), les forces austriacistes van entrar a Madrid, on Carles va ser proclamat rei (2 de juliol) en un clima de fredor. Les Illes van ser ocupades el setembre. La batalla d'Almansa (1707) va propiciar l'ocupació borbònica de València i Aragó i la retirada dels aliats a Catalunya. Una contraofensiva austriacista va recuperar efímerament Aragó i va arribar a Madrid (1710), però va topar amb una forta resistència a Castella. Des de 1711, la guerra va quedar arraconada a Catalunya. Malgrat les victòries exteriors dels aliats, la Gran Aliança de La Haia va esmicolar-se amb la proclamació de Carles com a emperador d'Àustria (Carles VI, 1711–1740). Les potències aliades van signar amb França el tractat d'Utrecht (1713).

Batalla d'Almansa. Batalla esdevinguda a Almansa (La Manxa) el 25–26 d'abril de 1707, entre les tropes borbòniques del duc de Berwick i les aliades, dirigides pel marquès das Minas i lord Galway. Les dues comptaven amb uns 25.000 homes. La derrota aliada (5.000 morts i 12.000 presoners) va obrir les portes de València i Aragó a l'exèrcit filipista.

Castella davant la Guerra de Successió. Tot i que alguns Grans d'Espanya van donar suport a Carles III, preocupats per l'absolutisme borbònic, el poble castellà, i especialment la població urbana, va arrencar-se molt majoritàriament amb Felip V. La recuperació borbònica de 1710 va ser deguda fonamentalment al suport entusiasta de les ciutats castellanques.

Gran Aliança de La Haia. Tractat signat per Àustria, les Províncies Unides i Anglaterra el 7 de setembre de 1701 a favor dels drets dinàstics de Carles d'Àustria i contra la casa de Borbó. Va declarar la guerra a Lluís XIV el 1702. El 1703 s'hi van adherir Portugal i Savoia.

La Guerra de Successió en el pla europeu. Fins al 1711, la guerra va ser favorable, a Europa, a la Gran Aliança de La Haia. Les tropes franceses van ser derrotades a Torí (1706), mentre els aliats conquerien Gibraltar (1704), Flandes i Milà (1706), Nàpols (1707), Sardenya i Menorca (1708) i penetraven a França (1708–1709). Aquell any Lluís XIV va demanar la pau.

9 . La Guerra de Successió

9.7 Un pacte sense tacte

La mort de Josep I d'Àustria (17 d'abril de 1711) i la proclamació de Carles com a emperador (Carles VI, 1711–1740) van capgirar l'equilibri de forces internacionals. Pels tractats d'Utrecht (1713) i de Rastatt (1714), Felip V va consolidar el tron d'Espanya, mentre Àustria es quedava amb les possessions hispàniques a Europa, Savoia rebia Sicília (bescanviada per Sardenya el 1718) i el Regne Unit consolidava la dominació de Menorca i Gibraltar, rebia algunes colònies franceses a Amèrica i obtenia el dret a comerciar amb l'Amèrica hispànica i el monopoli de l'asiento de negros. Contravenint el Pacte de Gènova, Gran Bretanya va conformar-se amb el compromís de Felip V de dispensar als catalans tots aquells privilegis que posseeixen els habitants de les dues Castelles.

Tractat d'Utrecht. Tractat signat l'11 d'abril de 1713 per Lluís XIV de França, d'una banda, i Gran Bretanya, les Províncies Unides, Prússia, Savoia i Portugal, d'altra banda. Va posar fi, en el pla internacional, a la Guerra de Successió, iniciada el 1702, tot i que va continuar vigent el cas dels catalans.

Tractat de Rastatt. Tractat signat el 6 de març de 1714, com a complement del tractat d'Utrecht, entre els representants de Carles VI d'Àustria (Carles III de Catalunya–Aragó) i Lluís XIV de França. Va suposar l'obtenció de les possessions hispàniques a Europa per part d'Àustria.

Possessions hispàniques a Europa. Les possessions hispàniques a Europa cedides pel tractat de Rastatt a Àustria eren: Flandes (Països Baixos del sud i Luxemburg), Sardenya (bescanviada per Sicília amb el regne de Savoia el 1718), el regne de Nàpols, el ducat de Milà i els presidis de Toscana.

Dominació britànica de Menorca. L'ocupació britànica de Menorca, iniciada el 1708, va ser reconeguda pel Tractat d'Utrecht (1713) i es prolongà fins al 1782, malgrat un breu parèntesi de dominació francesa (1756–1763). Els britànics van construir importants obres públiques, però en algunes ocasions van enfrontar-se amb les elits locals.

9 . La Guerra de Successió

9.8 Campi qui pugui

A la mort del seu germà Josep I d'Àustria (17 d'abril de 1711), Carles III va marxar a Viena, on va ser proclamat emperador (Carles VI, 1711–1740). L'emperadriu va restar a Barcelona per un temps, i més endavant ho va fer el lloctinent comte d'Starhemberg. Amb el tractat de Rastatt (1714) les tropes austríaques van abandonar Catalunya, i també ho van fer diversos alts funcionaris reials, tot començant un corrent d'exiliats catalans a Viena, que continuaria en els anys següents. Des de març del 1713, les tropes britàniques havien iniciat l'evacuació de Catalunya. No obstant, Carles III va mantenir la reivindicació dels seus drets dinàstics sobre Espanya. El 1734, França s'apoderà de Milà i la monarquia hispànica dels regnes de Nàpols i Sicília.

Tractat de Rastatt. Tractat signat el 6 de març de 1714, com a complement del tractat d'Utrecht, entre els representants de Carles VI d'Àustria (Carles III de Catalunya–Aragó) i Lluís XIV de França. Va suposar l'obtenció de les possessions hispàniques a Europa per part d'Àustria.

Exili català a Viena. El corrent, iniciat el 1714, va continuar en els anys següents i va afectar també els austriacistes dels altres regnes hispànics. Fins al 1729 es va mantenir un Consell d'Espanya a Viena. Els exiliats, d'altra banda, van obtenir càrrecs als regnes hispànics annexats per Àustria pel tractat de Rastatt i a l'exèrcit imperial.

9 . La Guerra de Successió

9.9 Abandonats a l'enemic

Després del Tractat d'Utrecht, la Junta de Braços de 1713 va proclamar la resistència, sota pressió del braç popular (9 de juliol). Començava, de fet, una nova guerra en què Catalunya lluitava en solitari contra les forces borbòniques. Només dues places fortes, però, estaven preparades per resistir un setge prolongat: Barcelona i Cardona. El setge de Barcelona va començar el juliol de 1713. Les forces assetjants estaven composades per uns 40.000 soldats, dirigits pel duc de Populi, primer, i després pel duc de Berwick. La ciutat estava defensada per uns 5.500 homes, enquadrats la majoria a la Coronela. En altres comarques, la resistència va emprendre accions de guerrilla. El cas dels catalans va commocionar una bona part de l'opinió pública europea.

Junta de Braços de 1713. Assemblea extraordinària dels braços, convocada per la Diputació del General el 1713 després de la signatura del Tractat d'Utrecht i de la consegüent evacuació de les tropes aliades. En una primera votació només el braç popular va donar suport a la resistència, el militar va rectificar el seu parer, però, en una segona votació.

La resistència de Cardona. La vila va ser atacada per les tropes francocastellanes el novembre de 1711 i novament l'octubre de 1713. Després de la caiguda de Barcelona, Manuel Desvalls i de Vergós, marquès de Poal, signà la capitulació (18 de setembre de 1714), que incloïa garanties per als habitants i el dret a marxar a Itàlia per a les tropes derrotades.

La guerrilla austriacista. D'ençà de 1713, la guerrilla austriacista va jugar un paper clau en l'organització i la coordinació de la resistència. Hi van destacar personatges com Bac de Roda i Josep Moragues, tots dos executats per les autoritats borbòniques. La guerrilla es va reprendre a partir de 1718, amb figures com Pere Joan Barceló, el Carrasclat.

El cas dels catalans. Nom amb què va ser coneguda a les cancelleries europees la problemàtica de Catalunya en les negociacions prèvies i posteriors al Tractat d'Utrecht. A Gran Bretanya, signant del Pacte de Gènova, el tema va suscitar un gran interès i l'enfrontament entre whigs i tories. Voltaire i altres autors van escriure sobre el tema.

9 . La Guerra de Successió

9.10 Una derrota heroica

Després d'un setge de 13 mesos, l'11 de setembre de 1714 uns 20.000 soldats borbònics van entrar a la ciutat de Barcelona al voltant de les 5 de la matinada, aprofitant set bretxes de la muralla obertes per l'artilleria. Al llarg del dia, el duc de Berwick va fer entrar en combat les tropes de reserva. La defensa de la ciutat corria a càrrec de 5.500 homes, la majoria membres de la Coronela, sota les ordres d'Antoni Villarroel i Rafael Casanova. Aquest va caure ferit, empujant la bandera de Santa Eulàlia, al Portal Nou. La resistència va continuar carrer per carrer i va cobrar-se prop de 4.000 víctimes. A primera hora de la tarda la ciutat va capitular. Els fets van ser recuperats per la literatura de la Renaixença. El 1901 va començar a celebrar-se de la diada de l'Onze de Setembre.

Setge de Barcelona. Iniciat el juliol de 1713 pel duc de Populi, va ser dirigit des de juliol de 1714 pel duc de Berwick. Les forces assetjants eren d'uns 40.000 homes. La defensa de la ciutat (5.500 homes) va ser organitzada per la Coronela. En els 13 mesos de setge van caure damunt la ciutat unes 30.000 bombes. El nombre de baixes va ser de 7.000.

Bandera de Santa Eulàlia. Des de l'edat mitjana, estendard enarborat per la milícia de Barcelona per

encapçalar les mobilitzacions armades defensives o ofensives de la ciutat. Des de mitjan segle XVI presidia les mobilitzacions de la Coronela. Va ser utilitzada, entre altres ocasions, a la batalla de Montjuïc (26 de gener de 1641) i l'11 de setembre de 1714.

Diada de l'Onze de Setembre. Commemoració dels esdeveniments de 1714, iniciada pel catalanisme polític a partir de 1901. La celebració va ser reprimida en nombroses ocasions, sobretot durant la dictadura de Primo de Rivera (1923–1930), i va ser prohibida per la dictadura franquista (1939–1975).